

A TERMÉSZETES BÉKE

MINDENEKELŐTT szükségesnek látszik megjegyeznünk, hogy itt nem a jelen háború után várható béke esélyeit, lehetőségeit szándékozunk tárgyalni. Ilyesféle, a titokzatos jövő méhében rejlő dolgokról ma még legfeljebb csak komolytalan jóslások lehetségesek. De nem is valamely konkrét, meghatározott békekötéssel akarunk foglalkozni, ezt átengedjük a történészeknek és a jogászoknak. Bennünket most csupán az vezet, hogy a bölcselkedő értelem útján próbáljuk felkutatni minden békének, tehát a békének egyetemes alapjait, végső forrásait, természetes gyökereit. Nyilvánvaló ugyanis, hogy csak ilyen természetes alapokon épülhet fel a természetes, az igazi, az igazságos, az örök béke, röviden a béke.

Sok igazság van egyébként Kant ama megállapításában, hogy az „örök“ béke tulajdonképpen pleonazmus, mert hiszen az igazi béke nem csupán az ellenségeskedés megszüntetése, hanem okainak is teljes kiküszöbölése, és így végleges, örök kell, hogy legyen. Minden más „béke“ inkább csak fegyverszünet, lélekzétvétel, készülődés a következő háborúra.

Kétségtelen, hogy a háború sok hősies megnyilatkozást is vált ki, az emberiséget bizonyos mértékben edzi, próbára teszi.

Ezzel szemben a békét az emberiség mindig a legfőbb javak közé sorolta. Az Úr szokásos köszöntése is: „Pax vobis!“ Az Isten országa „igazság, béke“.

Másrészt azonban a szélsőséges pacifistákkal szemben el kell ismerünk, hogy a háború nem abszolút rossz, nem önmagában rossz, és így lehet megengedett, sőt kötelező is. Hiszen a legkülönbözőbb vallások is — kevés kivétellel — bizonyos feltételek mellett megengedettnek tartják a háborút. A Szentírásban számos háború egyenest Isten parancsára történik. Jézus Krisztus sokszor korholta a vámosokat, az írástudókat, a farizeusokat, de a katonákat sohasem, sőt egyes katonák, pl. a kafarnaumi százados, Koméliusz százados, a keresztnél megtért katona követendő példaként szerepelnek az Újszövetségben. Keresztelő Szent János, midőn a katonák kérdezték tőle, mit cselekedjenek, ezt felelte: „Senkit se bántalmazzatok, se ne zsaroljatok és elégedjete meg a zsoldotokkal.“ Azt azonban nem kívánta tőlük, hogy háborúban részt ne vegyenek. Igaz, hogy Jézus a Getszemáni kertben rászólt a kardot rántó Péterre: „Tedd hüvelyébe kardodat!“ ez azonban csak az egyéni harcot tiltotta. Másrészt ugyancsak az utolsó vacsora után mondá Jézus tanítványainak: „akinek pedig nincs (kardja), adja el felső ruháját és vegyen kardot“.

A kereszténység, a „béke és szeretet“ vallása, sohasem ítélte el a háborút önmagában. Az első három évszázadban sok keresztény is szolgált a pogány rómaiak hadseregében minden kényszer nélkül. Amennyiben pedig az egyházatyák a keresztényeket e szolgálattól elterelni iparkodtak, az inkább ama veszély miatt történt, mely a keresztények hitét a pogány katonák között fenyegette, nem pedig, mintha a katonáskodás, a háborúban való részvétel önmagában összeférhetetlen volna a keresztény erkölccsel. Egyedül a túlzásairól ismert Lactantius helyteleníti teljesen a háborút és a fegyveres szolgálatot is, ez az egyéni véleménye azonban nem fedte az Egyház hivatalos álláspontját.

De a természetes ész sem ítéli el a háborút önmagában, mert van még nagyobb rossz is, amit még nehezebben tudunk elviselni, mint a háború csapásait: a tartós, az állandó igazságtalanság. Ebbe az emberi lélek természetes, veleszületett igazságérzete soha, semmiképp sem tud belenyugodni. És amint az egyének között az igazságtalanság reparálására önvédelemből

— egyéb eredményes eszköz hiányában — megengedett az erőszak, éppígy a nemzetektől sem lehet megtagadni azt a jogot, hogy más célravezető eszköz hiányában ultima ratioként fegyveres erőszakkal vessen véget az igazságtalanságnak. A háború tehát, bár mindig nagy fizikai rossz, nem mindig morális rossz is.

Amde — és itt jutunk el a háború legsúlyosabb kérdéséhez — vájjon mindenkor alkalmas eszköz-e a háború az igazságtalanság megszüntetésére? Vájjon a fegyveres küzdelem feltétlenül biztosítja-e az igazságosság győzelmét? A vallásos jámborság sokszor naívvul bízik abban, hogy Isten már e földi életben is mindenkor megtorolja az igazságtalanságot és győzelemre segíti az igazságosságot, szükség esetén valamilyen csodászerű beavatkozással is. Ha elismerünk is gyakran gondviselészerű fordulatot az igazságosság javára, az még nincs mindig biztosítva. Különböznem sok értelme volna a túlvilági igazságszolgáltatásnak, ami pedig a legtöbb pozitív vallás egyik sarkalatos tétele. És a túlvilági élet elismerésének egyik legfőbb indítéka — mint Kant is vallja, — éppen az, hogy az emberi lélek veleszületett, kiolthatatlan igazságérzete nem tud belenyugodni az igazságtalanság végleges voltába. Ha pedig az isteni igazságszolgáltatást nem akarjuk — akár csodás beavatkozással — is minden esetben a földi életre korlátozni, bele kell törődnünk abba, hogy a földi küzdelemben sokszor az igazak elbuknak és az igazságtalanság győzedelmeskedik az egyének és nemzetek küzdelmében egyaránt. Bizony, a nemzetközi életben is gyakran valósul meg a farkas és bárány meséje és az igazságtalanságra a háború eredményeként még nagyobb igazságtalanság halmozódik. Gondoljunk csak a törökkel, a tatárral folytatott tragikus küzdelmünkre vagy szomorú végű szabadságharcunkra, amelyekben igazságunk ellenére is el kellett buknunk. Ezért mondja Szent Ágoston, hogy a háború olykor csak „grande latrocinium“, nagy latorság (De civitate Dei i. IV. c. VI.). Hiszen a fegyverek ereje, a harcosok száma, a hadviselésben való nagyobb ügyesség, esetleg szerencsés cselek, fortélyok vagy éppen a nemzetközi megállapodások semmibevevése, amik egyes háborúkban természetes úton győzelemre vezetnek, semmi összefüggésben nincsenek az igazságossággal és így a háború eredménye nem bizonyít semmit arra nézve, hogy melyik oldalon van az igazság. A győzelemnek tehát sokszor semmi köze az igazságossághoz, és ezért nem teremt a háború befejezése, a fegyverrel kierőszakolt béke megnyugvást, ezért lesz az egyik háború a másik szülőanyjává.

A háború tehát csak eszköz, de igen gyarló eszköz a nemzetközi igazságosság biztosítására.

De vájjon lehetséges-e, nem utópia-e csupán az állandó béke? Az Örök béke szimbóluma a temető — mondják egyesek. Míg élet lesz, háború is lesz. De ha lehetetlenségnek látszik is ma az állandó béke, van-e jogunk kimondani annak örök lehetetlenségét? Hiszen mennyi mindent tartottak valaha lehetetlennek, ami ma már megszokott, mindennapos valóság. És ha nem valósulna is meg soha a teljes, végleges béke, mégis kell annak minél teljesebb megvalósítására törekednünk, ha az jó, kívánatos. Vájjon reméljük-e, hogy a betegségeket, lopást, rablást, gyilkosságot végleg kiküszöbölhetjük az emberiség életéből? Mégis törekszünk ezek minél teljesebb kiirtására.

Tartós békére irányuló törekvések eddig sem hiányoztak. Az ókorban a Pax Romana biztosította a népek békéjét a hatalmas Római birodalomban, mely akkor csaknem az egész lakottnak vélt világot magában foglalta. E birodalmon belül bármely népből származó egyén egyformán „civis Romanus“-szá lehetett, élvezhette a birodalmi polgár összes jogait, kiváltságait. Ez az „egyhatalmi rendszeren“ alapuló béke gondo-

lata a Római Birodalom bukása után még hosszú ideig, szinte a középkor végéig fennmaradt az európai népek világszemléletében. Róma, bár nem politikailag, de vallásilag továbbra is egy nagy lelki birodalomban, a keresztény egyházban egyesítette a volt Római birodalom népeit és a pápa erkölcsi hatalma a régi római császárok politikai hatalmával vetekedett. Sőt a régi egységes politikai uralom gondolata is feltámadt a Német Római Szent birodalom eszméjében. A német-római császár legfőbb hivatása volt az uralma alatt egyesült népek békéjének biztosítása. A pápaság és a császárság egyetértésben gyakorolt uralma alatt alakult ki a Fax Christiana, mely, ha nem is tökéletesen, de nagy mértékben biztosította a keresztény népek békéjét, úgyhogy kiterjedtebb háborút e kor alig ismert Európa népei között. Még leginkább a kettős fej, a pápa és a császár hatalmi törekvései idéztek elő olykor nagyobb harcokat. Így tudtak a keresztény népek egyesülni az izlám ellen a hosszú kereszties háborúkban.

Az Egyház erkölcsileg küzdött a háború okai, az uralomvágy, az önzés, a góg, a gyűlölet, a hiú dicsőségvágy, az öncélú hősködés, a nyers erő fitogtatása ellen, melyek az emberiséget ósidők óta a háború felé sodorták. A Treuga Dei intézménye pedig bizonyos napokon, bizonyos időszakokban szigorú egyházi büntetés terhe mellett tiltott minden fegyveres erőszakoskodást. Így tiltott volt a háborúskodás szerda estétől hétfő reggelig és pedig csütörtökön az Oltáriszentség elrendelésének emlékére, pénteken Jézus szenvedésének, szombaton Jézus eltemetésének, vasárnap pedig feltámadásának emlékére. Ugyancsak tilos volt advent első vasárnapjától vízkeresztig és hamvazószerdától húsvét októáig, valamint több más ünnepi, böjti és vigíliai napon. Sok személy és hely sértetlenséget élvezett és tilos volt a közjót szolgáló intézmények lerombolása is. A 12 évnél idősebb keresztényeknek kiközösítés terhe alatt meg kellett esküdniük a tilalmakra, valamint arra is, hogy fegyvert fognak azok ellen, kik ezeket a rendelkezéseket nem tartják meg. Sok háborút pedig a pápa közbelépése vagy közvetítése hárított el. Mindezzel az Egyház, bár a háborút elvileg sohasem ítélte el, de nagy mértékben szabályozta, körülhatárolta és a kiterjedt háborúskodást gyakorlatilag lehetetlenné iparkodott tenni. A középkor rendi, korporatív szelleme, valamint hűbérrendszere pedig nagyobb megértést fejlesztett ki a szerves egységbe tartozás és a közös érdekek iránt.

A reneszánsz, majd pedig a reformáció óta azonban mind erősebbé vált az egyének és népek individualizmusa. A középkori egység helyébe mindinkább a partikularizmus, elszigetelődés lépett. Kifejlődött az államok, a nemzetek teljes önállóságának, függetlenségének, szuverénitásának eszméje, mely szerint minden állam csak önmagának van alárendelve, csak önmagával szemben vannak kötelességei, csak önmagának tartozik felelősséggel. Ez azután gyakorlatilag sokszor az állami, nemzeti érdekeknek, az erkölcsi törvények fölé való helyezésére vezetett, sőt egyesek (mint Machiavelli) nyíltan, elvként is hirdették, hogy az államra, a nemzetre nézve jó, megengedett, erkölcsös mindaz, ami hasznára válik. E szuverénitásból folyt a be nem avatkozás elve, mely az egyes államok belügyeit a többiek számára teljesen közömbösnek tekintette és az államokat egymással semmi belső kapcsolatban nem lévő individuumokként kezelte. Majd a XVIII. században kialakult nemzetiségi eszme mindjobban szétmorzsolta, elszigetelte, sőt egymással szembeállította Európa lakóit. Így a középkor lehanyatlása óta Európa története a hosszú és kiterjedt háborúk sorozata. Előbb vallási, majd nemzeti jelszavakkal rontottak egymásnak az egykor évszázadokon át zavartalan békében élő népek, miközben egyes nagy szellemek vissza-sírták és keresték az elveszett egységet. A háború és béke erkölcsi és jogi problémái mind többet foglalkoztatták a kor gondolkodóit, kialakult a nemzetközi jog, melynek legfőbb célja éppen a nemzetek egymásközötti életének szabályozása és ezzel a háborús bonyodalmak megelőzése. Nagy bölcselők és jogtudósok, mint Francisco de Vitoria, Francisco Suarez, Albericus Gentilis, Hugo Grotius és mások (V. ö. Gajzágó: A háború

és béke jogai) már az újkor elején iparkodtak a jogos és jogtalan háborút, a hadviselés megengedett és meg nem engedett módját részletesen megállapítani és az újabb idevágó irodalom azóta is alapelvekben nagyrészt az ő megállapításait ismétli.

Gyakorlatilag a vesztfáliai béke (1648) óta az európai hatalmak az egyensúlypolitikával iparkodtak a háborút lehetőleg elhárítani, arra vigyázva, hogy az egymással szembenálló szövetségi rendszerek között a hatalmi egyensúly fel ne bomoljon, mert azt a hatalmasabb fél azonnal kihasználná a gyengébb eltírására. Szorosabb értelemben vett béketörekvések azonban, melyek a háború teljes és végleges kiküszöbölését tűzték ki célul, csak a napóleoni háborúk után jelentkeztek. A Szentszövetség (1815) már sok tekintetben a Népszövetség előfutára volt, de miként ez, úgy az is elsősorban a közös ellenség fékentartására létesült és nem tudta elérni bevallott célját, az állandó béke fenntartását. Utána ad hoc kongresszusok iparkodtak elsimítani a vitás ügyeket egységes elv nélkül.

A béketörekvések terén gyakorlatilag jelentős lépések voltak az 1864-i genfi egyezmény, a vöröskereszt szervezet, valamint a hágai Állandó Választott Bíróság intézménye. Ez utóbbi az 1899. évi I., illetve az 1907. évi II. Hágai Békeértekezlet egyezménye alapján létesült, de inkább csak plátói intézmény volt, bíróság csendőrök nélkül. Majd a múlt világháború után alakult Népszövetség vállalta a tartós béke biztosítását és bizonyos szankciókat állapított meg az esetleges „támadók“ ellen. A hallgatóságos előfeltevés a Népszövetséget létrehozó győztesek részéről természetszerűen az volt, hogy támadás csak a súlyos békefeltételekkel sújtott legyőzöiteik részéről várható. Arra a szankciók tervezői bizonyára nem gondoltak, hogy elégedetlenkedők nemcsak a legyőzöttek, hanem a győztes osztozkodók között is akadhatnak. Most is éppen a győztesek között jelentkeztek az első elégedetlenek, akik a hódítás utáni osztozkodásnál megrövidítetteknek, kielégítetleneknek érezték magukat.

Így a kínai-japán háború alkalmával (1932—33) Japán egyszerűen kilépett a Népszövetségből, a többi államok pedig nagyjából nem törődtek az ügyel. A hazafiak nem voltak hajlandók a távollevő, idegen vagy éppen érdekeikkel ellentétes, lokális ügyért anyagi érdekeiket vagy még életüket is kockáztatni. Így azok az államok, melyek erre alkalmat találtak, továbbra is szállítottak fegyvert a hadviselőknél, ellentétben a népszövetségi Egyességokmánnyal. Anglia elrendelt ugyan fegyverszállítási tilalmat Japán és Kína ellen, de néhány nap múlva visszavonta, mivel ebben egy állam sem követte. Végül pedig a hatalmak megnyugtatták lelkiismeretüket azzal, hogy itt jogilag minden gyilkolás, pusztítás ellenére sem lehet szó háborúról, mert nem történt hadüzenet. Hasonló volt a helyzet a Bolivia és Paraguay között felmerült Chaco-esetben (1932—35), valamint Ethiopia esetében (1935—38) is. Kiderült, hogy a „háború“, a „támadás“ és a „megtámadott fél“ fogalmait jogilag szinte nem lehet úgy meghatározni, hogy egy kis ravaszággal ki ne lehetne bújni alóla és csupán egy kevés diplomáciai ügyesség szükséges ahhoz, hogy valamely állam, ha érdekei úgy kívánják, „megtámadottá“ tegye magát, és a „támadó“ megbélyegzést ellenfelére hárítsa. Mi kell pl. egy kis rendzavaráshoz a szomszédos államban, hogy azután „rendcsinálás“ címén annak területére be lehessen vonulni?! Az igazi támadó fél tulajdonképpen az, aki a háborút provokálja, ezt valamilyen szükségessé, elkerülhetlenné teszi. Csakhogy ennek pontos, kibúvó nélküli meghatározása alig lehetséges és minden definíció csak útmutató arra, hogy miként lehet a „támadó“ szerepet megkerülni. És mily fonák helyzet az a „semlegesség“ vagy „nem-hadviselő“ állapot, amikor egy állam megengedi, sőt támogatja is polgárait abban, hogy valamely hadviselő

állam javára fegyvereket szállítsanak és önkéntes légiókkal mellette harcoljanak, csupán maga az állam, mint ilyen nem visel nyílt háborút.

Egyébként az Egyességokmány 16., ú. n. szankciós cikkére nézve már 1921-ben elfogadták azt az értelmezést, hogy minden állam szuverenitásánál fogva maga mérlegeli, vajjon adott esetben fennforog-e az Egyességokmány sérelme, illetve helyénvalónak találja-e szankciókban való részvételt. Ez azután illuzióriussá, sőt teljesen komolytalanná tette a szankciók intézményét, amelyben végeredményben az a szuverén állam vett részt, amelyik éppen akart. Ugyanígy gyakorlatilag lehetetlenné tette a felismert igazságtalanságok jóvátételét az Egyességokmány 19., u. n. revíziós cikke, mely egyhangú döntést igényelt azon elv alapján, hogy a szuverén államokat nem kötelezheti más, csak önmaguk. Márpedig nem magát a békét szokták támadni, hanem a békés állapotot úgy, ahogy az éppen fennáll és mivel annak módosítására nem látszik más eszköz eredményesnek. Viszont mindig akadnak államok, melyek az addigi állapot fenntartását kívánják.

Így a kollektív biztonság teljesen csődbe jutott és főleg a Népszövetség létrehozói által felelőtlenül életrekeltett, azután kellő védelem nélkül hagyott sok kis szuverén állam nem érezhette magát biztonságban. Ezért a titkos és nem titkos szövetségek, barátsági, meg nem támadási, kölcsönös támogatási, garanciális stb. szerződések soha nem ismert özöne hálózta be Európát; valóságos pakto-mánia lépett fel, mint Gajzágó mondja. Mind több állam hagyta ott a Népszövetséget, más úton keresve érdekeinek biztosítását.

A Népszövetség nemes törekvései tehát az őszinteség hiányán, a képmutatáson, a szuverenitáshoz való önző ragaszkodáson megbuktak. A tekintélyét veszített intézmény nem volt képes megakadályozni egy újabb, még súlyosabb világháború kitörését. Az örök béke szentélyét nem is építhetjük fel másként, mintha becsületes, őszinte nyíltsággal természetes alapokra, vagyis az emberi természetből folyó adottságokra építjük.

Csakhog — ez itt a kérdés — találunk-e az emberi természetben kellő alapot az örök béke megteremtéséhez? Hiszen Hobbes, a XVII. század egyik angol bölcselője szerint az emberiség ősi, természetes állapota éppen a „bellum omnium contra omnes“. Sőt már jóval előtte Herakleitos is a harcot tartja minden dolog létrehozójának és királyának. Rousseau és követői is csupán az egyén teljes önállóságát, függetlenségét, abszolút szabadságát és egyenlőségét fogadják el természetes őállapotként, melyből minden függési viszony, a szabadság minden korlátozása csak a szabad egyének önként vállalt szerződésén alapulhat. Mindez azonban egyoldalú meglátása az emberi természetnek. Van ugyan az emberi természetben önzésre, viszálykodásra való hajlam is, de nem csak ez, van szabadságra, önállóságra törekvés is, de nem csupán ez. Sokkal helyesebben ragadta meg az emberi természet lényegét, vonásait Arisztoteles, aki szerint az ember természeténél fogva közösségi életre rendelt lény. Ez annyit jelent, hogy az egyén boldogulásához nemcsak egyéni javakra, hanem közösségi javakra, közjóra is rászorul, egyéni célját is legbiztosabban, legtermészetesebben valamely közösségben érheti el. A közjó pedig lényegesen különbözik az egyéni javaktól vagy azok összegétől. Nem lehet az egyéni javakból hiánytalanul összetenni, sem az egyének között maradék nélkül szétosztani. A közjó magához a közösséghez, mint ilyenhez tartozik, csupán közösség útján hozható létre és tartható fenn. Így pl. az állam által biztosított közjó, mint a külső és belső ellenséggel szemben való védelem, az igazságszolgáltatás, az előnyös külpolitikai, külkereskedelmi szerződések stb., semmiképpen nem alakulhatnak ki az atomizált egyének magánjavainak összegezéséből. A közösségek tehát a közjó megvalósításainak eszközei. Minden közösség létjogosultságát az általa nyújtott közjó adja, viszont minden közjó biztosítása megfelelő szerves közösség fennállását igényli.

A közjó a közösség minden tagjának támogatására szolgál és pedig — igazságosan berendezett közösségben — mindenki érdeme, illetve rászorultsága arányában részesül a közjóban. Ezért a közjóért végzett szol-

gálattal mindenki—legalább közvetve — a saját javát is szolgálja. A közjó, amennyiben a közösség, valamennyi tagjának javára van, előbbre való az egyéni jónál. Ezért a közösség egyes tagjai szükség esetén bizonyos elmondást, áldozatot is kötelesek hozni a közjóért.

Az ember közösségre rendelt természete nyilvánult meg abban a közösségi érzelemben is, mely ösztönösen kialakul azok között, akik tartósabb élet. és sorsközösségben élnek egymással. Ezek egymáshoz közelebb állóknak, nagyobb szolidaritásra kötelezetteknek érzik magukat, jobban ragaszkodnak egymáshoz, mint a kívülállókhöz, a „mások⁴”-hoz, az idegenekhez. Eppen ez az ösztönös érzélem könnyíti meg a közjóért vállalt terheket, áldozatokat. Ez a közösségi érzélem legjellegzetesebben nyilvánul meg a legősibb és legalapvetőbb közösségben, a családban, melynek tagjait sokszor hősiessé áldozatokra is gondolkozás nélkül képesek egymásért, szeretik egymást önzetlenül és másoknál jobban, nem azért, mintha talán objektív megítéléssel a legtökéletesebb, legszeretetreméltóbb egyéneknek ismerték volna meg egymást, hanem szeretik sokszor hibáik teljes ismeretében is csupán azért, mert egy család tagjai. És hasonló érzélem nyilvánul meg az eddig legnagyobb szerves közösségnél, a nemzetnél is, melynek tagjai szeretik egymást (vagy legalább is kell, hogy szeressék) még a hibák teljes ismeretében is csupán azért, mert egy nemzethez, ugyanazon sorsközösséghez tartoznak. (V. ö. Somogyi: A nemzeteszme. Szt. István Társulat, Budapest, 1941. 15. 1.)

A legelemibb természetes közösség, a család önmagában a közjót csak igen tökéletlenül tudja biztosítani, rászorul tehát nagyobb közösségbe olvadásra, ez ismét egy további, még nagyobb szerves közösség tagja lehet és így tovább. Ily módon tehát az egymás fölé és alá rendelt közösségek szerves rendszere alakul ki a megvalósítandó közjavak, értékek hierarchiája szerint. De meddig fokozódhat a közösségek hierarchiája?

Az újkori állambölcsélok szerint az állam már tökéletes, vagyis a közjó minden tényezőjét önmaga is teljes mértékben biztosítani képes közösség, mely éppen ezért nemcsak befelé a legfőbb, minden egyéb fölé rendelt közösség, de kifelé is szuverén, nincs alávetve semmi más, nagyobb közösségnek, magasabb hatalomnak. Ámde az állam szuverénitása egyike a leghomályosabb fogalmaknak. Régebben még inkább lehetett szó teljes szuverénitásról, amikor az egyes államok közötti kapcsolat sokkal lazább volt és megtörténhetett, hogy pl. az egyik államban éhínség pusztított, mialatt a szomszéd állam saját zsírjába fulladt. A XIX. század óta azonban az államok egymáshoz való viszonya gyökeresen megváltozott. Az elszigeteltség mind inkább megszűnt, az egymásrautaltság mind szorosabb lett, a technika számára pedig a távolságok mind jelentéktelenebbé váltak. Ma már a kultúriember mindennapos szükségleteinek kielégítése is túllépi az államhatárokat. Egy kultúrállam sem élhet meg kivétel és behozattal, tehát más államokkal való kapcsolat nélkül, és még a nagyobb államok is válságos helyzetbe jutnak, ha határaikat lezárják. Ma már egy államra nézve sem közömbös, hogy szomszédai mit termelnek, mit fogyasztanak, mit importálnak és exportálnak, milyen utakat, közlekedési viszonyokat, közbiztonsági vagy közegészségügyi állapotokat, vagy külpolitikai kapcsolatokat tartanak fenn. Sőt, a szellemi fertőzés lehetősége miatt még a szomszéd államban lezajló belpolitikai mozgalmak sem egészen közömbösek. Nem kevésbé szoros szálak fűzik egymáshoz a kultúrállamokat a szellemi kultúra, a tudományok és művészetek terén is. A magasabb kultúra nem ismer és nem ismerhet országhatárokat. Eredményei, értékei az egész kultúremlékiség közkinccsei. Még a testkultúra, a sport, az atlétika is mindjobban nemzetközivé válik.

Mindezekkel, mint tagadhatatlan tényekkel a szuverénitáshoz elvben ragaszkodó államok is kénytelenek számolni. Így jöttek létre a múlt század második felétől kezdve a nemzetközi posta-, távíró-, vasút-, autó-, tengeri, légi, mértékegység-, közegészségügyi, munkaügyi, leánykereskedelem elleni, szellemi, kulturális, sőt kisebbségügyi és egyéb egyezmények, amelyek az egyes államok szabad kezét mindjobban megkötik, szuverénitását korlátozzák. A teljesen független állam tehát ma már anakronizmus, a szuverénitás mindinkább csak fikció, illúzió, amelyet semmiféle hasznossági szempont sem igazol. A tények mindjobban egymásba fűzik az államok érdekeit, mind nyilvánvalóbb, hogy van a nemzetek felett álló közjó is, melyet az egyes nemzetek nem önmagukban, hanem csak együttesen, szerves közösségben tudnak kellően biztosítani. A közös javak, közös érdekek biztosítására pedig egy közös szerv szükséges, mely túllépi az egyes államok hatáskörét, melynek az egyes államok is alája tartoznak. (V. ö. Leclercq: *Lemons de droit natúrúé*. I. köt. Namur 1933.)

A tények tehát igazolják azt az egyébként régi felfogást, hogy végül az egész emberiség egy közösséget alkot, melynek közös élettere az egész föld. Érmek következményeit az újabb nemzetközi politikában is kezdték levonni. Ez hozta létre a Népszövetséget is, amely azonban, mint jeleztük, elsősorban a maradi szuverénitás-fogalomhoz való önző ragaszkodáson bukkott meg. Mert nem lehet őszinte a közjó akarása a partikuláris érdekek szuverén intézéséhez való görcsös ragaszkodás mellett. Amíg az államot istenítik, szuverén abszolútumnak tekintik, nincs megoldása a nemzetközi problémáknak. A Népszövetség egyébként már elvileg sem létesült államokfeletti, hanem inkább csak melléjük rendelt szervnek és így nem is volt alkalmas a nemzetek szerves összefogására. Hiányzott belőle az egységes, közös tekintély, amely nélkül egy közösség harmonikus együttműködése lehetetlen. Bár szűkebb körű, de szorosabb egységet akart létrehozni Briand „Európai Egyesült Államok”-terve, valamint a Coudenhove-Kalergi gróf által kezdeményezett páneurópai egyesülés eszméje, amelyek azonban csak sikertelen kísérletek maradtak az érintett államok nagyon is eltérő érdekei miatt.

Nem mutatkozik azonban megfelelő megoldásnak a teljes internacionalizmus, a nemzeti különbségek megsemmisítésének törekvése sem, amit a közelmúltban főleg a marxista körökben propagáltak. Ez ugyanis nem szerves közösséget hozna létre, hanem egy monstruózus szervetlen halmazt. Az egységes, homogén világállam kormányzása pedig gyakorlatilag megoldhatatlan nehézségeket támasztana. Amint az emberi szervezet harmonikus együttműködése sem kívánja meg, sőt nem is tűri, hogy szervezetünk teljesen homogén sejtekből épüljön fel, éppígy az emberiség közös szervezete is lehetővé teszi, sőt megkívánja a kisebb közösségek bizonyos önállóságának fenntartását. Sőt a teljes internacionalizmus már az emberiség természetes hajlamaival is ellenkezik, mely mindig jobban vonzódott a szorosabb közösségben élőkhöz, mint a távolabbiakhoz. Ezt igazolta a múlt világháború is, amikor az előbb még internacionalista eszmékért lelkesedő német-francia elvtársak a legnagyobb elkéséredéssel fogtak fegyvert egymás ellen. Egyébként az internacionalizmus marxista irányzata a nemzeti széttagoltság helyett az osztályszéttagoltságot hozná létre, a nemzetek küzdelme helyébe az osztályharcot idézné fel, amely annál áldatlanabb volna, mert a szoros érdek-közösségre utáltakat is ellenségként állítaná egymással szembe.

Az állam a természetes, szerves közösségben nem az egyetlen hatalom sem belügyi, sem külügyi viszonylatban. Az állam nem képes egymaga közvetlenül gondoskodni polgárainak összes javairól, ezért befelé mind több autonómiát kénytelen adni a partikuláris érdekek képviselőitére alakult közösségeknek (hivatasközösségek, kamarák, stb.). Annyi szerves közösség szükséges az államon belül is, ahány különböző kollektív érdek merül fel, és e közösségek érdekeik védelmére bizonyos autonómiát igényelnek. Másrészt szükséges a különböző partikuláris érdekeket összeegyeztető közösség is, mely kiegyenlíti a kisebb közösségek érdekellentéteit, kiküszöböli súrló-

dásait. Ennek felel meg az állam mint saját körén belül lévő összes közösségek felett álló hatalom.

De hasonlóképp közös tekintélynek, közös hatalomnak alárendelt szerves közösségbe kényszeríti a fejlődés az egyes államokat is. És e nemzetek feletti közösség nem a Rousseau-féle puszta megegyezésen alapulna, hanem az államoktól független természetjogra, természetes függésre épülő, természetes szükséglettől megkövetelt, természetes közösség volna. Ez lenne az állandó béke biztosításának, a kultúra és civilizáció nyugodt fejlődésének *conditio sine qua nonja*, amely nélkül állandóan fennforogna a további és mindig borzalmasabb háborúk lehetősége. Ennek szükséges voltát a jelen háború és mindaz a sok csapás, szörnyű szenvedés is bizonyítja, melyek éppen ilyen közösség hiánya miatt sújtották az emberiséget. Aki pedig akarja a célt, nem zárkozhat el a cél eléréséhez nélkülözhetetlen eszköztől sem.

Nyilvánvaló azonban, hogy ez az álhunok feletti szerv, tekintély, hatalom sem igényelhetne magának nagyobb hatáskört, mint amely saját hivatásának betöltéséhez szükséges. Mindazt tehát, amit az egyes államok maguk is el tudnak intézni, továbbra is meg kell hagyni ezek hatáskörében, amiként az államnak sem szabad kisajátítania olyan feladatokat, amelyeknek az alárendelt kisebb közösségek éppoly jól, esetleg még jobban meg tudnak felelni. Főleg pedig megengedhetetlen, hogy az államok feletti hatalom valamely állam egyeduralmi törekvéseinek eszköze legyen.

Az egyes államokat az ilyen államok feletti közösségben is megilletné tehát bizonyos szuverénitás, autonómia, de csupán annyi, amennyit az emberiség közérdeke megenged. Az azonban természetesen lehetetlen volna, — amit a Népszövetség megtűrt — hogy valamely nemzetkösd kötelezettség teljesítése az egyes államok szuverén mérlegelésétől függjön.

Mégsem lehetünk oly naiv optimisták, hogy az emberiségnek e nagy szerves közösségét gyakorlatilag éppoly könnyen és hamarosan megvalósíthatónak tartjuk, amely nyilvánvalóan elvileg indokolható. De legalábbis fokozatosan előkészíthető a végső cél egyes részletmegoldásokkal, amilyenek a nemzetközi szerződések további fejlesztése, majd kisebb államcsoportoknak, esetleg egyes világrészeknek szerves közösségbe egyesülése, amely közösség kollektive vállalná az egyes nemzetközi megegyezések végrehajtását (Leclercq.) Ilyen irányban máris jelentkeznek tervek a jelenleg harcban álló felek mindkét részéről.

A legsúlyosabb gyakorlati nehézség nyilván az volna, hogy kik képviseljék az ilyen közösségben a tekintélyt, a hatalmat, kik gyakorolják a szankciókat a nem engedelmessé váló államokkal szemben. Mert fegyveres erőre, erőszakra továbbra is szükség lehet. Tehát nem minden fegyveres erőszak kiküszöböléséről van itt szó, — ez valóban utópia volna — hanem arról, hogy azt a jog szolgálatába állítsuk és alkalmazásának szükségességét lehetőleg csökkentjük. A felmerülő nehézségek megoldását a megfelelő közvélemény kialakítása, a még háborgó lelkek megbékélése és a nacionalizmus kinövésének megnevesedése nélkül alig várhatjuk. Előbb tehát erősíteni kell az egyes nemzetek lelkében a kölcsönös egymásrataltságot, összetartozás érzelmét. Legfontosabb pedig a nemzetközi erkölcs megtisztulása, a nemzetközi életben is megvalósítása annak az alapelvnek, hogy amit magadnak nem akarsz, másnak se tedd. Amint ez az örök erkölcsi törvény nemzetközileg is valóra válnék, érett gyümölcsként hullana ölünkbe az örök béke.

SOMOGYI JÓZSEF